

12. Oscarsborg festnings vaktjournal 8.- 9. april 1940

1: SAMMENDRAG MED BESKRIVELSE AV DOKUMENTENE

1.1 Kort beskrivelse av dokumentenes art, unikhhet og betydning.

Vaktjournalen fra Oscarsborg festning 8.-9. april 1940 gjengir hva som ble observert fra hovedvakten på Oscarsborg de skjebnesvangre timene tidlig om morgenen 9. april 1940 da tyske krigsskip kom inn Oslofjorden. Vaktjournalen gir et kortfattet, men levende inntrykk av de dramatiske begivenhetene da Blücher ble senket. Vaktjournalen forteller også hvem som var på vakt det skjebnesvangre døgnet - fra vaktkommandør til menige soldater. En stor blekkflekk på sidene vitner også om hvordan kanonrystelsene avspeilte seg gjennom søling i journalen.

Etter 1940 led dokumentet en til dels ukjent skjebne fram til 1970-åra da det ble avlevert til Arbeiderbevegelsens arkiv. Dokumentet ble først overført til Riksarkivet i 2003.

2: OPPLYSNINGER OM SØKER

2.1 Navn på søker:

Riksarkivet (Arkivverket)

2.2 Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven:

Riksarkivet eier protokollen

2.3 Ansvarlig(e) for nominasjonsprosessen:

Avdelingsdirektør Øyvind Ødegaard. Nominasjonen er utformet av seniorrådgiver Anne Hals.

2.4 Kontaktinformasjon: Riksarkivet, Postboks 4013 Ullevål stadion, 0806 Oslo.

Telefon: 22 02 26 00, e-post: riksarkivet@arkivverket.no

3: IDENTIFIKASJON OG BESKRIVELSE AV DOKUMENTENE

3.1 Navn og identifikasjon:

Oscarsborg festnings vaktjournal 8.- 9. april 1940.

Arkivreferanse: Riksarkivet, RAFA-4479 Forsvarsdepartementet, Oscarsborg festning. Serie Fa, arkivstykke 1, Vaktjournal 27. mars – 10. april 1940. Plassering: 2F 395 2/3.

3.2 Beskrivelse av dokumentet:

Vaktjournalen for 8.- 9. april 1940 er skrevet inn i vaktprotokollen for Oscarsborg festning 27. mars – 10. april 1940. Protokollen er en vanlig linjert skrivebok i A4 format. Den inneholder 100 sider hvorav 22 sider er utfylt. I tillegg er det lagt inn et løst ark som inneholder rapport fra hovedvakten 9.-10. april. Den samme rapporten er også skrevet inn som siste utfylte side i protokollen. Rapporten fra 9.-10. april (både det løse arket og protokollsidene) er skrevet med blyant. Den resterende protokollen er skrevet med sort blekk. Det løse rapportarket er noe slitt i kantene. Vedlagt inne i protokollen er det lagt ni permisjonssedler til soldater som vendte tilbake fra permisjon i løpet av 8. april, sju kl. 10.10 og to kl. 22.20.

Side to i vaktjournalen fra hovedvakten 8.-9. april er full av blekkflekker. Blekket har også sprutet utover neste side (som det ikke er skrevet på). Blekkflekkene har gitt merker/gjennomslag både på foregående og etterfølgende side. På side to er det merknad om flyangrep tilføyd med blyant. Denne merknaden er vanskelig å lese pga blekkflekkene. Det er også spor av glasskår i innbindingen. Protokollen er ellers noe slitt i kantene, men ikke skadet på annen måte.

Journalen fra hovedvakten 8.-9. april er digitalisert, se www.kildenett.org ”Krigen kommer til Norge. Oppgave 1”. Dokumentet er også beskrevet i VGs nettavis for 9.april 2010 www.vg.no/nyheter/innenriks/valg-2007/artikkel.php?artid=595996.

Hendelsene ved Oscarsborg festning er ellers beskrevet bl.a. av Ole Kristina Grimnes, Norge i krig, Oslo 1984, bd. 1:82 ff, Sverre Steen (red.) Norges krig 1940-45, Oslo 1947, bd. I:114 ff. og flere steder i Bjørn Bjørnsen, Det urolige døgnet, Oslo 1977.

3.3 Referanser:

Professor Ole Kristian Grimnes, Universitetet i Oslo

Professor Guri Hjeltnes, Bedriftsøkonomisk institutt

Professor Even Lange, Universitetet i Oslo.

4: BEGRUNNELSE FOR INNSKRIVELSE AV DOKUMENTENE I NORGES DOKUMENTARV

4.1 Autentisitet:

Vaktjournalen for 8.– 9. april 1940 er skrevet inn i en innbundet protokoll som spenner over tidsrommet 27. mars til 10. april. Protokollen har samme utseende og er ført etter likeartet mønster som f.eks. vaktjournaler fra Sør-Trøndelag infanteriregiment fra samme tiår.

Vaktjournalen for 8.-9. april er håndskrevet dels med sort blekk, dels med blyant på samme måte som de andre innførslene i protokollen. Den er undertegnet av vaktkommanderende Knut Espelund hvis håndskrift kan sammenliknes med tilsvarende underskrift fra bl.a. 27.-28. mars.

4.2 Dokumentenes betydning for Norge:

Natt til 9. april 1940 kom tyske krigsskip opp Oslofjorden ledet av krysseren Blücher på 12 200 tonn og med over 2 400 mann om bord. Skipene møtte ikke stor norsk motstand før de kom til Drøbak. Der hadde kommandanten ved Oscarsborg festning, oberst Birger Eriksen, gjort forberedelser til kamp. To gamle kanoner ved hovedbatteriet, ”Moses” og ”Aron”, ble bemannet, og da den tyske konvoien kom inn Drøbaksundet, ble kanonene skutt av. Kanonene sammen med kanonild fra batterier på fastlandet og torpedoskyts klarte å senke Blücher i løpet av par timer.

Da Blücher ble angrepet, stoppet de andre skipene i eskadren opp. Tyskerne trakk seg tilbake og planla å landsette soldatene lengre sør og heller la soldatene rykke fram landeveien.

Senkingen av Blücher førte til at den tyske invasjonen av hovedstaden ble flere timer forsinket. De tyske soldatene kom først til Oslo med fly et stykke ut på dagen 9. april. Regjeringen og kongehuset fikk derfor tid til å områ seg og flykte ut av Oslo. Hvilken betydning det fikk for den norske motstandskampen at både regjering, storting og kongehuset slik unngikk tysk fangenskap, kan vanskelig overvurderes.

Samtidig med at angrepet mot Blücher foregikk, satt vakthavende soldat og førte journalen. Dette gjør vaktjournalen for 8.– 9. april til et unikt dokument. Her foreligger et samtidig vitnesbyrd om hva som foregikk. Hendingen skildres i nøkterne ord som ”kl. 4.25 dukket plutselig et tysk krigsskib op. Det blev åpnet ill fra begge kanter.” (Krigsskibet kontra Festningen). ”Krigsskibet er skutt i brann, ligger utenfor nordholmen.” Håndskriften er klar og stø. Imidlertid vitner den store blekkflekken om rystelser som på en eller annen måte har ført til at blekkhuset til soldaten i vaktbua har veltet og sølt blekket utover protokollen. Samtidig er det små rester av glass i protokollen som tyder på at vinduer er blitt knust. Slik sett blir journalen også en levning som vitner om hva som skjedde.

Vaktprotokollen inneholder også journalinnførsler om de nærmeste timene etter at Blücher sank. Utover dagen 9. april ble festningen utsatt for kraftige flyangrep. Dette er notert ned på samme måte som de siste ord lakoniske ord i protokollen 10. april: ”Vakten blev rømmet kl. 10.15 efter ordre fra oberst Eriksen da tyskerne skulle overta vakten.”

Vaktprotokollens skjebne er i seg selv interessant. Om den ble værende på festningen etter 10. april og fram til 1945 er ukjent, men lite sannsynlig. Den ble nemlig først avlevert til Riksarkivet i 2003 fra Arbeiderbevegelsens arkiv. Der hadde den ligget siden 1970-tallet blant arkivmateriale etter Frisørenes fagforening. Det er ikke kjent hvordan den er kommet til Frisørenes fagforening – om det er en av soldatene som var på vakt 9. april som tok den med seg og som var eller seinere ble frisør, eller om den er kommet dit på annen måte vet vi ikke. Men det var ikke vakthavende soldat, Egil Gjersø, som ”gjemte” den. Han var typograf og ble senere direktør i Dagbladet.¹

4.4 Unikhet:

Journalen er unik. Den er digitalisert og gjengitt på Riksarkivets skolenett. Side to er også gjengitt i nevnte artikkel i VG slik at informasjonen i dokumentet ikke vil forsvinne selv om dokumentet skulle gå tapt.

Imidlertid vil selve det fysiske dokumentet være et minnesmerke over norsk motstand i april dagene 1940 som ikke kan erstattes av andre gjengivelser. Det har en egenverdi eller ”intrivial value” som er det internasjonale begrepet.

Protokollen er oppbevart i Riksarkivets magasin. Det foreligger derfor ingen særlige trusler utover de som kommer av evt. slitasje ved framvisning. Protokollen og det løse dokumentet viser nå tegn på slitasje i kantene og bør derfor på sikt restaureres.

5: JURIDISKE FORHOLD

5.1: Hvem eier dokumentene?

Riksarkivet eier og forvalter protokollen.

5.3: Annen rettslig status:

Protokollen er fritt tilgjengelig. Den er i dag mye brukt ved omvisninger og har også vært vist i forskjellige utstillinger i Riksarkivet. Det kan på sikt bli aktuelt å begrense publikums direkte adgang til den et ut fra slitasje.

¹ www.vg.no/nyheter/innenriks/valg-2007/artikkel.php?artid=595996

Det foreligger ingen bestemmelser om opphavsrett utover det som framgår av Riksarkivets juridiske ansvaret for å ta vare på protokollen som del av sitt depotansvar.

6: BEVARINGSPLAN

I forskrift til arkivloven av 11.12.1998 nr. 1193 (arkivforkriften) er det gitt bevaringspåbud om bevaring av arkivmateriale eldre enn 1950 (§ 320 pkt. a). Protokollen kan bare benyttes på Riksarkivets lesesal etter de regler som gjelder for slik bruk.

7: KONSULTASJON OG SAMTYKKE

Riksarkivaren er orientert om nominasjonen og har godkjent denne.

8: RISIKOVURDERING

Protokollen blir oppbevart i Riksarkivets arkivmagasiner som har luftfuktighet og temperatur etter anbefalt normer. Luftfuktighet og temperatur blir også kontinuerlig kontrollert. Risikoen for at det skal tilstøte protokollen noe er derfor vurdert som lav.

9: BEVARINGSVURDERING

De miljømessige forholdene i Riksarkivets magasiner er gode. Protokollen og det løse dokumentet bør restaureres/repareres dersom protokollen fortsatt skal benyttes ved omvisninger og undervisning på samme måte som i dag. Videre bør de løse permisjonssedlene sikres noe bedre slik at de ikke forsvinner. Det daglige ansvaret for fysiske vedlikehold av arkivmateriale ligger til Seksjon for digitalisering og konservering som har eksperter på papirkonservering.

10: RESULTATET AV NOMINASJONEN

Riksarkivet ønsker å framheve dokumentet fordi det på en levende og pedagogisk måte illustrerer hvordan det tyske angrepet på Norge i 9. april 1940 ble møtt. Vaktjournalen er i seg selv et levende stykke historie fordi det er en øyenvitnekilde til angrepet på Blücher og fordi notatene ble skrevet ned i sanntid, dvs. mens angrepet foregikk. Vi ønsker derfor at enda flere skoler skal bli oppmerksom på dokumentet og bruke våre nettsider om det i sin undervisning.

Den blev öppnad till för bygga båtar (Kryssbåtar
Östra Fästningen)

Kryssbåtar i stället i bussen, bygga utbåtar
av träholmen

13. kl 07 - kl 08 - kl 09 - kl 10 - kl 11 - kl 12

14. kl 07:20 kom det första fly som stady för
Lufthavet om fästningen

Den har varit förskickad i stället utskickad

15. kl 10:15 Det är givande flygplaner
telefon förbindelsen för vakt och stift

16. Nummert svarsstationen kl 11:40

- Däcken avslutad kl 12:25

865. bygd 999

1298. Högskolan
Wahlström

1. Flygplaner utskickade kl 12:30

Wahlström kl 12:30

865/10 bygd 999

Wahlström

